

Иногда могут возникать ситуации, когда выручка по договору на строительство может быть уменьшена на суммы пени, штрафов и неустоек, возникающих в результате задержек срока выполнения договора по вине подрядчика.

Список литературы

1. Дузбанова Б.М. «Учет в строительстве» Практ. пособие.- Алматы: ТОО «Цетральный Дом Бухгалтера» 2009.
2. МСФО 11 «Договоры на строительство»
3. Нурсейтов Э.О. Бухгалтерский учет в организациях. - Алматы: Каржы-каражат, 2005.
4. Официальный информационный ресурс Премьер-министра РК. Жилищное строительство Казахстана в 2020 году: тенденции и особенности. — 2021. [Электронный ресурс]. — Режим доступа:
5. <https://primeminister.kz/ru/news/reviews/zhilishchnoe-stroitelstvo-kazahstana-v-2020-godu-tendencii-i-osobennosti-81131>
6. Официальный информационный ресурс Премьер-министра РК. Социальная выплата за период ЧП по итогам 2020 года назначена более 4,6 млн человек. — 2021. [Электронный ресурс]. — Режим доступа:
7. (<https://www.primeminister.kz/ru/news/reviews/socialnaya-vyplata-za-period-chp-po-itogam-2020-goda-naznachena-bole-46-mln-chelovek-1013450>)
8. Первое кредитное бюро. Аналитический дайджест «ИПОТЕКА: больше, старше, длиннее», Аналитический центр ПКБ. — 2021. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://www.1cb.kz/analitics>
9. Центр развития трудовых ресурсов. Годовой отчет по рынку труда «Государство и занятость: меры поддержки». — 2021. [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://enbek.kz/ru>

КӨЛІК САЛАСЫНДАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ДАМЫТУДЫҢ НЕГІЗГІ ПРОБЛЕМАЛАРЫ МЕН ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Киздарбекова Макпал Жиримбаевна

*Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті,
аға оқытушы, техника және технология магистрі,
makpal7813@mail.ru*

Камзабеков Изат Мекенович
Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Транспорт және логистикалық жүйелер
кафедрасының аға оқытушысы
Техника ғылымдарының магистрі
ikamzabekov@mail.ru

Жантуған Жакен
УОПД – 22-1к тобының студенті,
Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

Аннотация. Көлік экономиканың барлық процестерінің байланыстырушы буыны болып табылады. Қазіргі уақытта экономикалық ортаны дамыту көлік саласының ұйымдастырушылық жұмысын айтарлықтай қайта құруды талап етеді. Цифрлық технологияларды енгізуге негізделген тиімді көлік-логистикалық процесс жүкті өңдеуге және жеткізуге, құжаттаманы рәсімдеуге және т.б. байланысты уақытты қысқартуға мүмкіндік береді. Осылайша, көлік саласының тартымдылығын арттыру үшін қолайлы жағдайлар жасалуда. Алайда, ақпараттық технологияларды толық пайдалану үшін тасымалдауды ұйымдастыруға жүйелі және ғылыми көзқарас қажет.

Халықаралық контейнерлік тасымалдардың өсу тенденциясын, жаһандық дистрибутивтік желілердің кеңеюін, тұрақты тасымалдау жүйелерінің дамуын және маршруттардың ұзындығын ескере отырып, бұл әсіресе еліміз үшін өзекті, жүктің орналасқан жері мен ағымдағы жағдайын бақылау мәселесі тасымалдаудың қауіпсіздігі мен сапасын арттырудың маңызды шарты болып табылады.

Түйінді сөздер: көлік, көлік инфрақұрылымы, логистика, көлік мәселелері, мультимодальды тасымалдау, көлік жүйесі, контейнер, ақпараттық технологиялар.

Көлік инфрақұрылымы - бұл индустриялық экономика мен қоғамның қанайналым жүйесі. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, сауданың төмен көлемі сауда операцияларын жүргізу кезінде жоғары шығындардың нәтижесі болып табылады, олардың ішінде көлік шығындары, құжаттарды рәсімдеу рәсімі, шекарадан өту, инфрақұрылымның жай-күйі және тасымалдауды ұйымдастыру айтарлықтай уақытты алады. Мұның бәрі сауда ұғымында логистикалық шығындар болып табылады. Елдегі экономикалық өсудің артуы өндірілген тауарлар көлемінің ұлғаюы

кезінде тасымалдауға өсіп келе жатқан сұранысты қанағаттандыру үшін көлік қызметтерінің озық дамуын талап етеді.

Қазіргі уақытта Қазақстанда инфрақұрылымды, әсіресе көлік пен логистиканы, сондай-ақ Қазақстан Республикасының транзиттік әлеуетін дамытуға бағытталған бірқатар мемлекеттік бағдарламалар іске асырылуда. Қазақстан Республикасының көлік жүйесінің инфрақұрылымын дамытудың және интеграциялаудың "Нұрлы жол" инфрақұрылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын негізгі құжат болып табылады. Барлық өңірлердің көлік инфрақұрылымын дамыту, ең алдымен, елдің экономикалық өсу моделін іске асыру және халықтың өмір сүру сапасын жақсарту үшін қажет. Жоғары сапалы көлік инфрақұрылымы еңбек нарығының құрылымына және оны жетілдіруге, халықтың ұтқырлығының өсуіне және өнімдер мен қызметтерді тұтынуға бірден әсер етеді. Бүгінгі таңда көлік инфрақұрылымының проблемасы оның жеткіліксіз дамуында емес, жүйенің құрылысы экономиканы дамытудың мақсаттарына, міндеттеріне, қағидаттарына, перспективаларына және қазіргі кезеңіне сәйкес келмейді. Көлік инфрақұрылымы дәстүрлі түрде қоғамдық өндірістің маңызды саласы ретінде әрекет етеді және елдің бірыңғай экономикалық кешені жүйесінде ерекше орын алады [1].

Цифрландыру және технологиялық прогресс жағдайында көлік-технологиялық процесті ұйымдастыруды оңтайландыру өндірістің тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігіне айтарлықтай әсер етеді. Бұл ретте ақпараттық технологияларды тиімді пайдалану үшін барлық технологиялық процестерді ескере отырып, тасымалдауды ұйымдастыруға жүйелі және ғылыми көзқарас қажет. Бұл мәселе әсіресе халықаралық мультимодальды тасымалдарды, ең алдымен контейнерлік тасымалдарды қарастыру кезінде өзекті болып табылады, оларды жүзеге асыру кезінде нақты уақыт режимінде жүктің орналасқан жері мен жай-күйін бақылау мәселелері тасымалдаудың қауіпсіздігі мен сапасын арттырудың маңызды шарты болады.

Бұл проблема елдің транзиттік әлеуетін және маршруттардың ұзақтығын ескере отырып, еліміздің жағдайы үшін өте маңызды. Технологиялық процестерді жаңғырту есебінен мультимодальды тасымалдардың тиімділігін арттыру мәселелері жүктер транзитін қамтамасыз ету мәселелеріне ғана емес, жалпы көлік жүйесін дамыту міндеттеріне де тең дәрежеде қаралады. Бірыңғай көліктік технологиялық процесті әзірлеу және жүзеге асыру өндіріс пен көліктің интеграциясына негізделуі тиіс, бұл тасымалдау сапасын арттыруға және жұмсалатын ресурстарды қысқартуға мүмкіндік береді.

Тасымалдау сапасын арттыруға көптеген факторлар әсер етеді. Сыртқы факторларды, әдетте, өзгерту мүмкін емес, бірақ егер олар ескерілсе, ішкі факторларды болжауға, бақылауға және түзетуге болады [2].

Тасымалдау процесін қалыптастыру кезінде ұйымдастырушылық фактор маңызды болып табылады, өйткені ол тасымалдау процесінің сапасына толық әсер етеді. Ұйымдастырушылық фактор - бұл кеңістік пен уақыттағы жұмыстар мен процестердің өзара байланысын қамтамасыз ететін принциптердің, ережелердің, іс-шаралардың, әдістер мен шешімдердің жиынтығы. Ұйымдастыру процесін сапалы әзірлеу және оның орындалу деңгейі тасымалдаудың сақталуын да, уақтылығын да қамтамасыз етеді. Жүктерді уақтылы жеткізу қанағаттандырылуы қажет негізгі көлік қызметі болып табылады, ол үшін тасымалдауды бағыттау арқылы жеткізу мерзімдерін қысқарту керек, бір жолы – контейнерлік пойыздарды қалыптастыру және оларды жол бойында қайта өңдеусіз тасымалдау.

Ақпараттық қамтамасыз ету келесі артықшылықтарды ұсынады:

1. Тапсырыс туралы ақпарат (мәртебесі, жеткізу мерзімі, ілеспе құжаттама).

2. Қорларды, қаржылық және еңбек ресурстарын тиімді басқару.

Көлік құралдарының мониторингі мен басқаруын ұйымдастырудағы жетекші технология - бұл көлік құралы мен басқару орталығы арасында тиімді байланыс орнатуға мүмкіндік беретін навигациялық жүйе. Тасымалдау саласында осындай ақпараттық технологияларды енгізу ақпараттық қамтамасыз ету саласындағы әлемдік стандарттарға сәйкес келуге мүмкіндік береді. Осылайша, көлік кәсіпорындарының тартымдылығы мен бәсекеге қабілеттілігі артады, нарықтың қажеттіліктерін болжау және осы қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін одан әрі жағдай жасау мүмкіндігі пайда болады [3]. Жүктерді тасымалдау саласындағы электрондық құжат айналымы қағазда рәсімделген барлық қолданыстағы құжаттаманы цифрлық форматқа ауыстыруға және болашақта қағаз тасығыштардан толығымен бас тартуға мүмкіндік береді. Контейнердің бақылау - қадағалау рәсімдерінен өту уақытын қысқарту үшін оған QR-кодты орнату қажет. Бұл контейнерлерді жеткізу уақытын 1-2 күнге қысқартады.

Электрондық көлік жүкқұжаты (бұдан әрі – ЭКЖ) ақпаратты өңдеудің тиімділігі мен жылдамдығына оң әсер етеді.

Мультимодальды жүктерді тасымалдау кезінде ЭКЖ пайдалану келесі артықшылықтарды алуға мүмкіндік береді:

1. Құжаттардың қолжетімділігі. Қағаз құжаттарын жылжыту белгілі бір уақытты алады, ал құжаттарды кеңсеге беру кезінде кеңсе тапсырыс берушіге құжаттар жиынтығын дайындайды және жібереді және т.б. электрондық түрде ресімделген құжаттар қол жетімді, осылайша ақпарат алмасу жеделдетіледі.

2. Ыңғайлы сақтау. Құжаттар массивін физикалық сақтау, сондай-ақ мемлекеттік органдардың тексеруі кезінде ақпаратты уақтылы ұсыну кейбір қиындықтарды тудырады, өйткені деректерді қағаз мұрағаттар арасында іздеу керек, бұл белгісіз уақытты алады.

Сандық форматтың арқасында қажетті ақпаратты іздеу уақыты айтарлықтай төмендейді.

3. Лезде өзгертулер енгізу. Құжатқа қажетті өзгерістер енгізу осы құжатты тасымалдаудың барлық қатысушыларының қолына ауыстырумен қатар жүреді.

ЭКЖ-да ақпарат өзгерген жағдайда барлық қатысушыларға бұл туралы хабарланады [4]. Кеден қызметіне алдағы жөнелту туралы алдын-ала хабарлау Қазақстан Республикасының Қазақстанның кеден қызметі порталы арқылы электронды түрде жүзеге асырылады. Тікелей кеден бекетінде (мысалы, жүргізуші, автомобиль көлігімен тасымалданған жағдайда) штрихкодтың көмегімен тасымалдаудың сәйкестендіру нөмірі беріледі. Бағдарламаға 36 таңбаны енгізген кезде қателік ықтималдығы жоғары, бұл жүктің кешігуіне әкеледі. Адам факторына байланысты қатені азайту үшін QR кодын пайдалану ең жақсы шешім болады. Онда шифрланған ақпараттың сканердің көмегімен оқылатын өзінің бірегей тасымалдау сәйкестендіру нөмірі болады. Мысалы, ұсынылған терминалды - қойма қызметтерін есептеу үшін теміржол көлігінде QR кодын қолдану клиентке төлемдерді тез және қауіпсіз жасауға мүмкіндік береді. Код барлық қажетті ақпаратты қамтиды: сомасы, деректемелері. Бұл жүйені пайдалану өзінің тиімділігін дәлелдеді.

QR-кодтар жүйесін енгізудің кемшіліктері көлік компанияларының алуан түрлілігіне байланысты бірыңғай базаны енгізудің қымбаттығы мен күрделілігі болып табылады.

Порт пен терминал арасында жүктерді мультимодальды тасымалдау кезінде тиімді технологиялық процесті құру жүктің ел шекарасы арқылы өтуін жеделдету үшін қажет. Осылайша құрылған бірыңғай кеден дәлізі контейнерлерді тексеру санын ең төменгі пайызға дейін қысқартуға мүмкіндік береді. Контейнердің кеден пунктінен өту уақыты қысқаратын жағдайлар контейнерлік бизнесті дамыту үшін экономикалық жағынан тартымды болады. Кедендік құжаттаманы ресімдеуге, кеден бекетінен өтуге, кедендік ресімдеуден өту

мерзімдерінің болжамсыздығына, контейнерді өңдеуге байланысты қиындықтар көлік қызметтері сапасының дамуына теріс әсер етеді.

Техникалық-технологиялық фактор - өндірісті механикаландыру және автоматтандыру, жұмыс орнының жабдықталуының жоғары деңгейі. Халықаралық сауданың өсуі елдер арасындағы тауар алмасудың артуына әкеліп соқтырады және жұмыс процесін нарық талаптарына сай етіп қалай құру керек деген сұрақ туындайды. Өндірістік процеске ақпараттық технологияларды енгізу еңбек өнімділігін арттырады және ресурстарды ұтымды пайдалануға мүмкіндік береді, жұмыс сапасы артады және қаржылық шығындар азаяды [5].

Жоғары логистикалық шығындар көлік-логистикалық инфрақұрылымды дамытудың төмен деңгейі мен сапасына байланысты, сондықтан сауда ағындарын жандандыру үшін сапалы инфрақұрылымдық қамтамасыз ету болуы керек деген қорытынды жасалады.

Осылайша, көлік жүйесі компанияларының қазіргі жұмысы өз қызметін жетілдіруге, сондай-ақ көлік құралдарын пайдалану кезінде ресурстардың жоғалуын азайтуға бағытталуы керек. Болашақта бұл қауіпсіздікті, экономикалық өсуді арттыруға және мемлекеттегі әлеуметтік саланы дамытуға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Филиппова Н.А., Мороз Л.Г., Доленко Д.В. Применение метода сетевого планирования и управления для планирования мультимодальной перевозки // *International Journal of Advanced Studies* (Международный журнал перспективных исследований) – 2018 – Т 8 – No 3–2 – С 49–68.

2. Беданокков М.К., Машинина Н.Г. Информационное обеспечение центра транспортной логистики // *Новые технологии* – 2007 – No 3 – С 114–122 [Электронный ресурс]: [https://elibrary ru/item asp?id=11693249](https://elibrary.ru/item.asp?id=11693249) Доступ 22 05 2021.

3. Костюченко В.В. Интеллектуальные системы управления автомобильным транспортом // *Актуальные направления научных исследований XXI века: теория и практика.* – 2016. – Т.4, № 5-3 (25-3). – С. 256–261.

4. Крегель Д.А. Роль транспортной отрасли в инновационном развитии экономики / Д.А. Крегель // *Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Экономика.* – 2018. № 1. С. 6-11.

5. Напхоненко Н.В. Экономика предприятий автомобильного транспорта: учебное пособие / Н.В. Напхоненко. Москва - Ростов н/Д: «MapT», 2015. 480 с.